

УДК 821.161.2-32.09 Бірчак
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/95-1-30>

Мар'яна ВОТЬКАНИЧ,
orcid.org/0000-0002-4491-4635
доктор філософії з філології,
доцент кафедри української літератури
Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»
(Ужгород, Україна) mariana.votkanych@uzhnu.edu.ua

ЛІРИЗМ ТА МІФОПОЕТИКА НОВЕЛИ ВОЛОДИМИРА БІРЧАКА «НА ВЕРШКИ КАРПАТ»

У статті проаналізовано поетику новели «На вершки Карпат» талановитого українського письменника, культурного та громадського діяча, освітянина й літературознавця Володимира Бірчака, що в 20-х – 30-х роках ХХ століття проживав на Закарпатті. Тривале ідеологічне замовчування діяльності митця зумовило брак ґрунтовних літературознавчих розвідок про самотній творчий профіль автора. Спроби повернення В. Бірчака із забуття активізувалися тільки в 90-х роках ХХ ст. Потребою різноаспектного осмислення оригінального прозописьма митця зумовлена актуальність пропонованої статті, метою якої є проаналізувати ідейно-художні особливості згаданої новели, що з'явилася у складі збірки «Золота скрипка» (1937) в «закарпатській» період творчості письменника. Серед прозових текстів, уміщених у цій книзі, твір вирізняється ліричним началом, яке оприявнюється у відсутності чітко вираженого сюжету, контурності фабули, медитативній спрямованості, філософській наснаженості, першоособовій нарації, яка надає тексту відтінку сповідальності та інтимізує оповідь, поетичності та метафоричності мовлення, асоціативності, психологізованому пейзажі, зображеному в імпресіоністичному ключі. У статті простежено інтертекстуальні перегуки твору В. Бірчака із новелою М. Коцюбинського «Intermezzo», зафіксовано звернення до священних релігійних текстів, підкреслено авторське тяжіння до міфологізму, що реалізується в інтерпретації міфологеми світового дерева, а також символічних образів криниці, ватри, птаха й гір, які є проєкціями архетипних образів води, вогню, повітря й землі відповідно. Гармонія карпатської природи, яку оспівує герой-оповідач, справляє терапевтичний вплив на його ментальний стан, а складна подорож у гори стає метафорою життя. Єднаючись із довкіллям, яке наратор протиставляє людському світові, він проживає певний катарсис і створює власну натурфілософію, в контексті якої успішне підкорення гірських вершин є символом шляху до себе, тріумфом духу над плоттю.

Ключові слова: Володимир Бірчак, мала проза, імпресіонізм, ліризм, міфопоетика, інтертекстуальність.

Mariana VOTKANYCH,
orcid.org/0000-0002-4491-4635
Doctor of Philosophy in Philology,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature
Uzhhorod National University
(Uzhhorod, Ukraine) mariana.votkanych@uzhnu.edu.ua

LYRICISM AND MYTHOPOETICS IN VOLODYMYR BIRCHAK'S NOVELLA “TO THE TOPS OF THE CARPATHIANS”

The article analyses the poetics of the novella “To the Tops of the Carpathians” by the talented Ukrainian writer, cultural and public figure, educator and literary scholar Volodymyr Birchak, who lived in Transcarpathia in the 1920s and 1930s. The prolonged ideological silence surrounding the artist's work led to a lack of in-depth literary research on the author's unique creative profile. Attempts to bring V. Birchak's works back from oblivion only intensified in the 1990s. The relevance of this article stems from the need for a multifaceted understanding of the artist's original prose. Its purpose is to analyse the ideological and artistic features of the aforementioned novella, which appeared in the collection “The Golden Violin” (1937), written during the writer's “Transcarpathian” period. Among the prose texts included in this book, the work stands out for its lyrical nature, which is manifested in the absence of a clearly defined plot, the outline of the plot, its meditative orientation, philosophical inspiration, first-person narration, which gives the text a confessional tone and makes the story intimate, poetic and metaphorical language, associativity, and a psychological landscape depicted in an impressionistic key. The article traces the intertextual parallels between V. Birchak's work and M. Kotsyubinsky's novella “Intermezzo”, notes references to sacred religious texts, and emphasizes the author's penchant for mythologism, which is realized in the interpretation of the mythologem of the world tree, as well as the symbolic images of the well, fire, bird, and mountains, which are projections of the archetypal images of water, fire, air, and earth, respectively. The harmony of Carpathian nature, which the narrator-hero extols, has a therapeutic effect on his mental state, and the

arduous journey into the mountains becomes a metaphor for life. By uniting with the environment, which the narrator contrasts with the human world, he experiences a certain catharsis and creates his own natural philosophy, in the context of which the successful conquest of mountain peaks is a symbol of the path to oneself, the triumph of spirit over body.

Key words: Volodymyr Birchak, short prose, impressionism, lyricism, mythopoetics, intertextuality.

Постановка проблеми. Володимир Бірчак – український письменник, один із фундаторів угруповання «Молода муза», літературознавець, громадський діяч, соратник президента Карпатської України Августина Волошина, уродженець Галичини, що майже двадцять років свого життя й діяльності присвятив Срібній Землі. Його перу належить перше системне дослідження українського літературного процесу Закарпаття – концептуальна праця «Літературні стремління Підкарпатської Русі», у якій він осмислює умови й особливості розвитку красного письменства краю, де у 20-х – 30-х рр. ХХ ст. перебував в еміграції.

Як підкреслює дослідник О. Мишанич, «він належав до тих західноукраїнських діячів і вчених початку ХХ ст. [...], які після 1919 р. прибули на Закарпаття і тут спричинилися до розбудови української культури, шкільництва, письменства» (Мишанич, 1993: 191).

В. Бірчака у 1945 році було заарештовано радянською владою та несправедливо звинувачено в «буржуазному націоналізмі», шпигунстві, «антинародній» діяльності. Абсурдність судового процесу над українським інтелігентом детально описано в серії публікацій «Справа за номером 16» В. Іваня (Іваньо, 1991). Відтак постать митця довгі роки замовчувалася, а його художній та дослідницький доробок став ще однією «білою плямою» на карті українського письменства та літературознавства.

Аналіз досліджень. Інтерес до творчості В. Бірчака помітно активізувався тільки у 90-х роках ХХ століття, після його посмертної реабілітації та із здобуттям Україною незалежності. Ім'я письменника було уведено в український науковий дискурс завдяки розвідкам Л. Баботи, В. Іваня, О. Мишанича, М. Мушинки, С. Новак, Н. Панчук, Р. Офіцинського, І. Хланти та ін.

Потужна націєцентрична позиція В. Бірчака виявилася у його масштабній громадській та культурницькій роботі, а також естетичній практиці. Як підкреслює дослідниця Л. Бабота, «у своїй літературній діяльності В. Бірчак цікавився передусім історичним минулим рідного народу. Відображав зокрема князівські періоди, які в тогочасному українському письменстві були малоопрацьовані» (Бабота, Рудловчак, 1990: 76).

Хоча великі епічні твори В. Бірчака на історичну тематику становлять вагому частину його

художньої спадщини, однак не вповні репрезентують його мистецьку індивідуальність. Недостатньо дослідженою залишається на сьогодні мала проза автора, яка то відзначається високою гумористично-сатиричною концентрацією, то набуває ліричної тональності.

Вагомий внесок в осмислення художнього світу письменника в контексті епохи здійснила С. Новак, яка виконала дисертацію, присвячену вивченню його творчості 20-х – 40-х років ХХ ст. Дослідниця спостерегла, що «характерними рисами авторського стилю В. Бірчака стали глибокий патріотизм, схильність до філософських роздумів, дотепний гумор і дошкульна сатира» (Новак, 2008: 3).

Однак у зв'язку з довгими десятиліттями забуття оригінальний творчий почерк та заслуги автора на ниві української освіти, науки й культури не здобули належного поцінування та наукового прочитання, що й зумовлює актуальність розвідки.

Метою статті є проаналізувати ідейно-художні особливості малої прози автора на прикладі новели «На вершки Карпат».

Виклад основного матеріалу. Дослідники В. Басараб та В. Іваньо спостерегли, що на «закарпатські роки В. Бірчака припадають його основні художні видання» (Басараб, Іваньо, 1992: 12). Саме в цей період творчості митця, у 1937 році, з'явилася збірка малої прози «Золота скрипка», у якій «автор осмислює проблеми економічного, політичного і культурного життя українців на Закарпатті» (Новак, 2015: 199).

Проте у зв'язку із ярликом «буржуазного націоналіста», який тоталітарний режим закріпив за її автором, книга, як і вся творчість митця, всіляко замовчувалася. За спогадами О. Мишанича, збірка «Золота скрипка» була серед тих, що вилучалися радянською цензурою із бібліотек (Мишанич, 1997: 244).

Видання об'єднало в собі двадцять два художні тексти. Їх ідейно-тематичний аналіз здійснила С. Новак. Вона спостерегла, що тут «показано галерею найрізноманітніших людських характерів, помічених і зафіксованих Володимиром Бірчаком. Він висміює премудрості, хитрунства, зарозумілості сучасників. Усі картини змальовані реалістично, містять жваву дію і вдалу фейлетонічну розв'язку, захоплюють цікавістю проблем і гостротою дотепу» (Новак, 2015: 199–200).

Серед художніх текстів реалістичного спрямування за своїми стильовими, нарративними та сугестивними характеристиками в збірці помітно виділяється твір медитативного звучання – «На вершки Карпат». У ньому зовнішня дія зведена до мінімуму, однак його внутрішній сюжет, як зауважив дослідник І. Денисюк, аналізуючи новелу М. Коцюбинського «Intermezzo», «тчуть не події, а ритми людської думки, її припливи і відпливи, ставлені свідомістю тези й антитези» (Денисюк, 1999: 166). Як і герой згаданої психологічної новели М. Коцюбинського, персонаж твору В. Бірчака, що одночасно є гомодієгетичним наратором, потребує духовного возз'єднання з праосновами, тому, підкорюючи вершини Карпатських гір, поступово знаходить внутрішню гармонію й пізнає інтуїтивне осяяння.

У творі В. Бірчака виразно вчувається вплив видатного українського імпресіоніста, адже митець застосовує подібні прийоми конструювання фабули: способом вияву рефлексій його героя стає психологізований пейзаж, одухотворений образами-символами. Залитий сонцем світ природи постає тут «*країною великої правди*» (Бірчак, 1937: 72), що протиставляється фальшивості людського світу та має терапевтичний вплив. Однак, якщо ліричне «Я» «Intermezzo» усвідомлює свою утому від людей, а його ментальна травмованість постає психологічним центром твору («*Я не можу розминутись з людиною*» (Коцюбинський, 2012: 418), «*Мене втомили люди*» (Коцюбинський, 2012: 419); «*...всі лишають на душі моїй сліди своїх підошов*» (Коцюбинський, 2012: 421)), то герой-оповідач В. Бірчака в зав'язці сюжету не усвідомлює власної психологічної виснаженості. Натомість він в компанії друга вирушає в похід у гори з ентузіазмом: «*Не вершок гір наша ціль – а бажання здобути всі перешкоди і на вершину зазнати розкоші перемоги*» (Бірчак, 1937: 65).

Несподівано кожен подоланий верх гори виявляється тільки черговим етапом на важкому шляху: «*Ми вже на вершину. За радість – розчарування. З вершка ми мали побачити весь світ, а тут вершок тільки підніжжя вищої гори, і тепер та вища врізалася своїми обрисами в синє небо, і тепер та вища кричить своєю висотою і зеленню...*» (Бірчак, 1937: 65–66). Відтак, гірське «intermezzo» наратора постає метафорою життя, коли кожен день несе нові випробування, змушує брати відповідальність, навіюючи сумнів, утому, екзистенційних страх. Письменник осмислює амбівалентність людської природи й підкреслює боротьбу двох начал у душі людини: поки одна

думка снує настрій зневіри, інша – дарує надію й віру в «*силу малих кроків*» (Бірчак, 1937: 69), з яких твориться велика дорога.

Як спостерегла дослідниця Г. Табакова, «звертання до пейзажних описів або окремих її [природи – М. В.] явищ – характерна риса ліричної прози, зумовлена поетичним сприйманням навколишнього світу ліричним суб'єктом» (Табакова, 2016: 86). У творі В. Бірчака близькість до природи, поступове возз'єднання з нею очищує помисли героя, а віддаленість від людського хаосу притищує «білий шум» його думок, дарує ясність розуму, загострює відчуття краси. У такий спосіб саме трансляція екзистенційних міркувань та суб'єктивного бачення світу героя-оповідача й становить смислове ядро твору.

Монологічне мовлення, першоособова нарація, яку застосовує автор, в означеній сюжетній ситуації є художньо виправданими. «Значна частина малих жанрових форм ліричної прози фактично і є внутрішніми монологіями» (Табакова, 2016: 37), – констатує науковиця. Тут ці прийоми виступають ключовими маркерами ліризму, надають текстові відтінку сповідальності, інтимності, ініціюють довірливу взаємодію між твором і читачем. Такий спосіб викладу в прозі із слабо вираженим епічним елементом часто розмиває межі між «я» оповідача та «я» реципієнта, адже сугестивна сила слова митця наче вселяє відповідні міркування й настрої тому, хто його сприймає. Це нарративне рішення В. Бірчака, у поєднанні із порушеною ним філософською проблематикою та спробами проникнення у внутрішнє життя персонажа шляхом аналізу його раціональної та емоційної сфери, надає твору ознак потоку свідомості.

Звідси – поглиблений психологізм новели. Подорож у гори, поступове вrostання в природний простір і як наслідок – очищення свідомості – дозволяють нараторові побачити світ по-новому, а в цьому нововідкритому бутті наблизитися до власного ества: «*Наша душа звільняється від чогось, що людським називається, без фальшу, посеред краси, ближче Бога, ближче неба, ширшого, синього, безмежного неба. Наші потреби змаліли – нам тільки води та трішки хліба*» (Бірчак, 1937: 72). А натомість – бажання жити.

Свої відкриття й міркування нарративне «я» подумки документує й транслює реципієнтові, тому на рівні інтуїтивного відчуття твір набуває обрисів дорожніх нотаток з відтінком сповідальності, до якої часто спонукає дорога. Саме це й забезпечує необхідний рівень епічності у творі, обрамлює внутрішні монологи контурами подієвості, надає художньої цілісності. Кожен елемент

дивовижної природи й карпатського колориту, що впадає в око наратору, – джерельна вода, ліс, галявина, могутні дерева, гірське птаство, вагра – будить у його свідомості асоціації, що розростаються до онтологічних масштабів.

Натурфілософія героя, його ментальне прозріння, що практично наживо спостерігає читач, формує відповідну настроєвість твору. Залюбленість оповідача в чарівну карпатську природу набуває екстатичного забарвлення. Як і ліричне «я» «Intermezzo» М. Коцюбинського, герой В. Бірчака має синестезійне бачення світу. Він транслює картини природи, переломлюючи їх крізь власні рецептивні канали, тому пейзаж у творі змальований живописно й оживлений акустично. Закономірно, що в означених умовах домінантними є кольори зеленого й синього спектрів, що оприявнює єдність землі та неба: вершок гори «врізаний зеленню в синяву небес» (Бірчак, 1937: 65); «Довкола нас, під нашими ногами – тільки зелені вершки, за вершками. Над нами безмежне синє небо, а ми як моряки на щоглі корабля» (Бірчак, 1937: 71).

В уяві оповідача цей неторкнутий людиною простір набуває космогонічних обрисів: «І здається тобі, що час вернувся назад і ти стоїш во время оно, коли тут шуміли води безмежних океанів» (Бірчак, 1937: 71). Трансльована оповідачем картина нагадує модель початку світу, поширену в багатьох міфологічних системах, за якої життя зароджувалося в надрах первісних вод, запліднених вогнем. Цим вітальним джерелом тепла у творі виступає сонце, у яке, подібно до героя М. Коцюбинського, залюблюється ліричне «я» В. Бірчака: «Над морем вершків заходило сонце. Виглядало це так, якби якийсь павій-велетень розпустив свій різнобарвний хвіст по цілому небі, а в ньому всі коліри полонинських цвітів» (Бірчак, 1937: 71). Градієнт барв поступово перетворюється в червону заграву – прощальний сонячний поцілунок, адресований землі.

Не менш важливе сугестивне значення в новелі мають звукові образи. Захоплюючись могутністю явора, що самотньо росте на узліссі, наратор заглядає в майбутнє й бачить, що в час своєї смерті дерево переродиться в нове життя: його велич переллється в скрипку, що «на весь світ заграє про сонце» (Бірчак, 1937: 68), і в пісні тій вчуватиметься змагання громів і блискавок. Лунає понад карпатськими обширами й інша пісня – уславлення величного гірського орла, що будить у людських душах тугу «за далеччю, за простором» (Бірчак, 1937: 69), за висотою.

В умовах екзистенційного прозріння всі чуття героя загострюються, переходять у гедоністичну

насолоду існуванням. Це виразно проілюстровано й густативними образами, що в авторській інтерпретації підкреслюють смак природного життя, в умовах якого чиста вода з гірського джерела переливає свою цілющу силу людині: «Ніякі вина, ні токайські, ні французькі, ні Бог зна які, не смакують так на гучних гостинах – як ця прозора чиста вода із скельної криниці під вершком Карпат» (Бірчак, 1937: 66). У суцільний ритуал возз'єднання людини й природи перетворюється просте приготування їжі подорожніми: до каші потрапило кілька вугликів, а ще «синє небо й пару зелених листків з поблизького бука, під яким ми варили кашу, і два мотилі, що прилетіли за смаком каші, ще нечуваним» (Бірчак, 1937: 67).

Ліризм, посилена асоціативність, метафоризація, деяка епізодичність викладу, сугестивна настроєвість, естетична функціональність кольористики й звукопису, переломлена крізь призму особистісних вражень героя-оповідача, дає підстави говорити про ознаки імпресіонізму в новелі «На вершки Карпат».

Як слушно зауважила дослідниця Е. Балла, розглядаючи ліризм малої прози В. Шевчука, «суттєвим компонентом ліричної макроструктури твору є використання ключових образів-символів» (Балла, 2018: 279). Подібну поетикальну рису простежуємо в новелі В. Бірчака «На вершки Карпат», особливо якщо зважити, що митець свого часу був активним учасником угруповання «Молода муза», члени якого схилилися до естетики символізму з його тяжінням до осмислення трансцендентного, ірраціонального.

Єднання з природними стихіями, що художньо об'єктивуються в образах-архетипах, наближає оповідача до пізнання його власної сутності, що спостерегла й дослідниця С. Новак (Новак, 2008). Світогляд героя набуває пантеїстичного забарвлення, тому природу він починає сприймати як одухотворену божественну цілісність, сакральний простір. Оповідач перестає сприймати себе відокремлено від довкілля й почувається його невід'ємною частинкою.

З огляду на містичний підтекст художнього твору автор наснажує його символічними образами, що корінням сягають прадавнього джерела – міфу. Однією з перших у творі постає міфологема води, втілена через образ криниці. У цьому є своя закономірність: «Вода – символ першоматерії, плодючості; початку і кінця всього сущого на Землі; Праматері Світу; інтуїтивної мудрості» (Енциклопедичний словник, 2015: 143). Для спраглих подорожніх криниця стає символом життя, а її «студена, чиста, як сльоза вода» (Бір-

чак, 1937: 67) – засобом духовного оновлення. Не даремно автор використовує цей багатозначний образ уже на початку твору. Увійшовши в «країну великої правди», мандрівники прийняли своєрідне очищення від людської «марноти марнот», їх душі оновилися, а, можливо, й переродилися в священному царстві природи.

Сакральність «криниці» як символу підкреслено зверненням до Корану – священної книги ісламу. Роздуми наратора сягають заповітів пророка Могамеда про колодязь як благословення для того, хто його викопав та зробив доступним для інших. Джерельце у творі В. Бірчака нерукотворне – його породила сама природа. Однак людина активно черпає з цього Божого дару: біля нього видніються сліди людей та худоби, а ще помітні місця, де горіли ватри.

«Де вода – там мусить бути вогонь» (Бірчак, 1937: 67), – утверджує думку про гармонійний світопорядок оповідач. Він вбачає основоположні принципи світобудови у простих, здавалося б, речах. Холодному жіночому началу, з яким часто асоціюється вода, протиставляється активний чоловічий первень, що уособлює вогонь, ватра – один із наймістичніших символів карпатського регіону. Ці стихії, що часто фігурують як бінарна опозиція «вода–вогонь», у взаємодії творять щось нове. В аналізованому випадку це пожива для подорожніх. Автор майстерно з використанням прийому градації змальовує висхідне напруження – кипіння води в казані, що «розхвилювалася» під впливом вогню. Тепло й волога – два основні принципи зародження життя – метафорично творять життєдайну енергію для людини, яка долає шлях: «Над вогнем уже висить старий потовчений і закопчений котел [...]. Чим далі – тим гірш воді, біліє, лютує, а далі піниться, вибухає гнівом і кипить».

Ми варимо кашу [...]] (Бірчак, 1937: 67).

Повітряну стихію символізує в новелі образ птаха, обриси тіла якого велично вимальовуються на фоні синього неба. Його гордий лет, вічне стремління стають емблемою духу, що відповідає поширеному трактуванню: «Птахи в наївних античних уявленнях символізували людські душі» (Енциклопедичний словник, 2015: 669), а також поряд з іншим сприймалися втіленням вітру. Ця символіка поглиблюється авторським акцентуванням – над гірським простором могутньо ширяє орел, що в наведеному контексті сприймається як «алегоричний образ пріоритету духовного життя над плотським» (Енциклопедичний словник, 2015: 578).

Концептуальне значення у творі В. Бірчака має образ землі. Вона, як зазначив відомий закарпат-

ський етнограф Ф. Потушняк, «не тільки елемент, але й "велика наша мати", котра все на собі держить, кормить, котра все видає з себе, а вкінці все приймає в себе» (Потушняк, 1942: 14). Земна твердь як четверта стихія оприявлена в новелі образом гір, адже, за народними віруваннями, гора є центром, через який проходить земна вісь. Водночас, гірський ландшафт височіє над іншою поверхнею землі, тому сприймається як «символ внутрішньої висоти людського духу» (Енциклопедичний словник, 2015: 190).

Цей первісний світ, у якому «росте і живе тільки те, що само себе всилі втримати при житті» (Бірчак, 1937: 72), здається оповідачеві ідилічним. Тут, у наближенні до сутності буття, єдине, що його лякає, це загроза знову втратити нитку, що веде до істини, знову загрузнути в буденності й мізерії. Цей страх персоніфікується й уявляється героєві злими духами з казок, «які, здається, тепер виповзнуть з яруг і пропастей, щоб стягнути тебе з верхів широкоглядних у долини вузькозорі» (Бірчак, 1937: 73).

В. Бірчак, наслідуючи світову культурну традицію, осмислює гори, як місце проживання богів. Карпатські хребти в його творі набувають значення слов'янського Олімпу: «Колись – розповідають – на вершках Карпат володів Дажбог із своїми богами» (Бірчак, 1937: 73) і з метою зробити свою «фортецю» неприступною оточив її перешкодами, які тепер долають наші мандрівники. Ця своєрідна ініціація відкриває їм шлях до священного – до частинки Бога в собі.

Ще одним символічним образом у творі є дерево – явір. Гордою постаттю цього крилатого велетня оповідач любить під час перепочинку. Поряд із тим, що явір – глибоко національний символ для української культури, оспіваний у фольклорі, у контексті міфопоетичного прочитання тексту трактуємо його як емблему світового дерева, вертикаль, що об'єднує світ, корелює матерію й духовність.

На карпатських полонинах, серед буйного царства природи, герой нарешті зустрічає людину. Однак цей образ кардинально відмінний від образу «мужика», що є втіленням людського горя в новелі «Intermezzo» М. Коцюбинського. У творі В. Бірчака зображено тип людини природної – це пастух, старий «бачі». Лице його «бите вітрами, обсмалене сонцем, мите дощами» (Бірчак, 1937: 70). Він є виразним втіленням архетипу Мудрого Старця. Він – персоніфікований досвід, а все його життя – жертвність в ім'я блага свого стада. Зустріч із ним пришвидшує трансформаційні процеси в душі наратора, який захоплюється

бувалістю, силою волі та якоюсь внутрішньою глибиною цього чоловіка. У згаданому епізоді автор окреслює єдину топографічну прив'язку – полонини Менчул та Красна, – що дає детальніше уявлення про змальовані у творі локації.

Подорож увінчується успіхом – усі перепони подолані, усі вершини підкорені: «[...] вийшли на найвищий верх, у палати Дажбога і на знак нашої перемоги запалили ватру.

Гори, ватро! Світи високо в темну ніч!» (Бірчак, 1937: 74).

Саме в момент тріумфу, після важкої дороги до себе, головний герой усвідомлює, яким обтяженим дріб'язковістю він був, тому прагне зберегти роздмуханий вогонь своєї душі, не втратити духовної висоти. Як і хотів, він зазнав «рокоші перемоги» (Бірчак, 1937: 65), однак перемога та солодша тим, що здобута у найважчій боротьбі – боротьбі з собою.

Поміж рядків новели письменника вчувається відлуння ніцшеанської філософії: міркування його героя в певній мірі співзвучні з роздумами Ніцшевого Заратустри, який, мандруючи, долає гірські схили й розглядає це у метафізичній площині: «*Отак ти, Заратустро, хочеш бачити суть і при-*

чину всього, отже, мусиш підійматися вище від себе – щораз вище й вище, поки навіть твої зірки опиняться під тобою!» (Ніцше, 2024: 123).

Герой В. Бірчака на тлі цілющого впливу природи зумів переосмислити свої цінності, тобто піднятися вище своїх «зір», збагнути істинне джерело щастя через простоту і в такий спосіб наблизитися до духовного прозріння.

Висновки. Отже, поряд із тим, що В. Бірчак більш відомий своїм талантом літературного сатирика, твір «На вершки Карпат» оприявнює іншу – ліричну – грань його хисту. Письменник моделює художній світ зазначеної безсюжетної новели, транслюючи рефлексії головного героя, що одночасно виступає оповідною інстанцією. Це дозволяє читачеві спостерігати внутрішню трансформацію персонажа, який у процесі сходження на вершини Карпатських гір проходить духовну ініціацію й витворює власну натурфілософію.

Поглиблений психологізм твору, суб'єктивність, філософізм, медитативність, сугестивні потенції, розгалужена метафорика свідчать про те, що новела В. Бірчака «На вершки Карпат» є зразком імпресіоністичної ліричної прози із символічним міфопоетичним наповненням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабота Л., Рудловчак О. Матеріали до Словника культури українців Чехо-Словаччини. *Дукля*. 1990. № 4. С. 76–78.
2. Балла Е. Ліричне начало в малій прозі Валерія Шевчука. *Az empiriától az elméletig / Szerkesztette Karádi Zsolt és Pethő József. Nyíregyháza – Ungvár : „RIK-U” Kiadó, 2018. С. 275–280.*
3. Басараб В., Іваньо В. У літературних стремліннях. *Новини Закарпаття*. 1992. № 134–135. 19 вер. С. 12.
4. Бірчак В. На вершки Карпат. *Бірчак В. Золота скрипка*. Львів, 1937. С. 65–74.
5. Денисюк І. Розвиток української малої прози ХІХ – поч. ХХ ст. Львів : Науково-видавниче товариство «Академічний Експрес», 1999. 280 с.
6. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. 5-те вид. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гаврищенко В. М., 2015. 912 с.
7. Іваньо В. Справа за номером 16. *Карпатський край*. 1991. 26, 29 листоп., 3, 10 груд.
8. Коцюбинський М. *Intermezzo. Коцюбинський М. Fata morgana*. Харків : Фоліо, 2012. С. 418–429.
9. Мишанич О. Володимир Бірчак і його книжка «Літературні стремління Підкарпатської Русі» : післямова. *Бірчак В. Літературні стремління Підкарпатської Русі* : факс. вид. Ужгород : Карпати, Ужгородський виробничо-видавничий комбінат «Патент», 1993. С. 191–192.
10. Мишанич О. Повернення : літературно-критичні статті й нариси. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Обереги, 1997. 336 с.
11. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. *Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Жадання влади* / пер. Онишко А., Тарашук П. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2024. С. 3–276.
12. Новак С. Оповідання Володимира Бірчака: текст і контекст. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип. 14. С. 197–205.
13. Новак С. Творчість Володимира Бірчака 20–40-х років ХХ століття в українському літературному процесі : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Дрогобич, 2008. 226 с.
14. Потушняк Ф. Вода, земля и воздух в народном вѣрованно. Унгварь : Выдана подкарпатского общества наук, 1942. Ч. 24. 29 с.
15. Табакова Г. Архітектоніка і композиція ліричної прози : монографія. Бердянськ : ФО-П Ткачук О. В., 2016. 174 с.

REFERENCES

1. Babota L., Rudlovchak O. (1990) Materialy do Slovnika kultury ukraintsiv Chekho-Slovachchyny. [Materials for the Dictionary of Ukrainian culture in the Czechoslovakia] *Duklia*. № 4. S. 76–78. [in Ukrainian].
2. Balla E. (2018) Lyrichne nachalo v malii prozi Valerii Shevchuka. [The lyrical origin in Valeriy Shevchuk's short prose] *Az empiriától az elméletig / Szerkesztette Karádi Zsolt és Pethő József. Nyíregyháza – Ungvár : «RIK-U» Kiadó. S. 275–280 [in Ukrainian].*

3. Basarab V., Ivano V. (1992) U literaturnykh stremlinniakh. [In literary pursuits] *Novyny Zakarpattia*. № 134–135. 19 ver. S. 12. [in Ukrainian].
4. Birchak V. (1937) Na vershky Karpat. [To the Tops of the Carpathians] *Birchak V. Zolota skrypka*. Lviv. S. 65–74. [in Ukrainian].
5. Denysiuk I. (1999) Rozvytok ukraïnskoi maloi prozy XIX – poch. XX st. [The development of Ukrainian short prose in the 19th and early 20th centuries] Lviv : Naukovo-vydavnyche tovarystvo «Akademichnyi Ekspres». 280 s. [in Ukrainian].
6. Entsyklopedychnyi slovnyk symvoliv kultury Ukrainy [Encyclopaedic Dictionary of Ukrainian Cultural Symbols] (2015) / za zah. red. V. P. Kotsura, O. I. Potapenko, V. V. Kuibidy. 5-te vyd. Korsun-Shevchenkivskyyi : FOP Havryshenko V. M. 912 s. [in Ukrainian].
7. Ivano V. (1991) Sprava za nomerom 16. [Case number 16] *Karpatskyi krai*. 26, 29 lystop., 3, 10 hrud. [in Ukrainian].
8. Kotsiubynskyi M. (2012) Intermezzo. *Kotsiubynskyi M. Fata morgana*. Kharkiv : Folio. S. 418–429. [in Ukrainian].
9. Myshanych O. (1993) Volodymyr Byrchak i yoho knyzhka «Literaturni stremlinnia Podkarpatskoi Rusy» : pisliamova. [Volodymyr Birchak and his book *Literary Aspirations of Podkarpatska Rus*] *Byrchak V. Literaturni stremlinnia Podkarpatskoi Rusy* : faks. vyd. Uzhhorod : Karpaty, Uzhhorodskyyi vyrobnycho-vydavnychy kombinat «Patent». S. 191–192. [in Ukrainian].
10. Myshanych O. (1997) Povnennia [Return] : literaturno-krytychni statti y narysy. 2-e vyd., pererob. i dop. Kyiv : Oberehy. 336 s. [in Ukrainian].
11. Nitshe F. (2024) Tak kazav Zaratustra. [Thus spake Zarathustra] *Nitshe F. Tak kazav Zaratustra. Zhadannia vldy / per. Onyshko A., Tarashchuk P. Ternopil : Navchalna knyha – Bohdan*. S. 3–276. [in Ukrainian].
12. Novak S. (2015) Opovidannia Volodymyra Birchaka: tekst i kontekst. [Volodymyr Birchak's stories: text and context] *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp. 14. S. 197–205. [in Ukrainian].
13. Novak S. (2008) Tvorchist Volodymyra Birchaka 20–40-ky rokiv XX stolittia v ukraïnskomu literaturnomu protsesi [The creative work of Volodymyr Birchak in the 20s–40s of XX century in the Ukrainian literary process] : dys. ... kand. filol. nauk : 10.01.01. Drohobych. 226 s. [in Ukrainian].
14. Potushniak F. (1942) Voda, zemlia i vozdukh v narodnom virovaniu. [Water, earth, and air in folk beliefs] *Unhvar : Vydania podkarpatskoho obshchestva nauk*. Ch. 24. 29 s. [in Ukrainian].
15. Tabakova H. (2016) Arkhitektonika i kompozytsiia lirychnoi prozy [Architectonics and composition of lyrical prose] : monohrafiia. Berdiansk : FO-P Tkachuk O. V. 174 s. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 27.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.03.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

